

A hírszerzés-felderítés szerepe és jelentősége a XXI. századi NATO számára

(a tanulmány bővített változatában, teljes terjedelmében megtalálható az interneten: www.varhalmi.hu/.....)

VÁRHALMI A. Miklós

(www.varhalmi.hu)

2008

1. Bevezetés

„...Nem vállalok közösséget azzal a könnyelmű reménnyel, hogy valami véletlen majd megment bennünket.”

(*Carl von Clausewitz*)

Ezzel a kis tanulmánnyal széleskörűen és sokoldalúan hívom fel a figyelmet arra valamint megerősítem azt, hogy az emberiség történetének kezdete óta egyre erősödő jelleggel és mértékben, különös tekintettel a XXI. századra, folyamatosan felértékelődik a hírszerzés, felderítés, rendszerszemléletű információ-adatgyűjtés illetve a komplex információkezelés (gyűjtés-rendszerezés-tárolás-feldolgozás-hasznosítás), a másik titkosszolgálati szakággal, az elhárítással együtt. Ezt támasztja alá Donald H. Rumsfeld, volt amerikai védelmi miniszternek a jelenlegi és jövőbeni világunk átfogó biztonságát igen jól jellemző minősítése is, miszerint: **„A bizonytalanság világában, amelyben az ismeretlen, a bizonytalan, a láthatatlan, a váratlan ellen kell megvédeni magunkat.”**

Az anyagom irodalomkutatáson és feldolgozásán alapult, mint minden más kutatómunka. Ezzel szeretném elősegíteni a hadtudomány és a társadalom közötti távolság csökkentését, a hadtudomány egy speciális szegmensének társadalmi elfogadtatását. Nem tartozom a katonatudósok közé, de a biztonságpolitika, a védelem és érdekkérvényesítés gyöngyszemének, a nemzetbiztonsági tevékenységnek (hírszerzés+elhárítás) jövőformáló szerepe népszerűsítésében elhivatott vagyok.

Fontosnak tartom az orosz *Tyuskevicsnek*, a filozófiatudomány doktora megállapításának mondanivalóját: *a legfontosabb feladat, hogy visszaadjuk a hadtudomány rangját, megbecsülését és nyilvánosságát a társadalomban.* Ha ez a célkitűzés megvalósul, akkor a politikai és katonai felsővezetők elfogadják a katonatudósok kutatási eredményeit.¹

Ezt szeretném én is elősegíteni, különös tekintettel arra, hogy komoly nemzeti adóssága van a magyar politikusoknak a nemzetbiztonsági tevékenységnek, mint a védelem és az érdekkérvényesítés fontos eszköznek illetve a Nemzetbiztonsági Szolgálatainknak a hasznosíthatóságuknak megfelelő és rangjukhoz méltó kezelésében, a rendszerváltás óta!

2. A hírszerzés, felderítés fogalma és változása

A **hírszerzés** a titkosszolgálati tevékenység egyik alapvető szolgálati ága, amely külföldi, bizalmas politikai, gazdasági, technikai, tudományos, katonai híryananyagok, adatok, információk tervszerű gyűjtését, elemzését, értékelését végzi nyílt és titkosszolgálati erőkkkel, eszközökkel, módszerekkel.²

A hírszerzés mellett és helyett a **felderítés** elnevezést is használják. A felderítés az állami apparátus vezető szervei és a különböző szintű parancsokságok azon intézkedéseinek, rendszabályainak és tevékenységeinek összessége, amelyek egy ország vagy ország csoport érdekeiről, célkitűzéseiről, szándékáról, terveiről, tevékenységéről, erőforrásairól, helyzetéről, fegyveres erőinek felépítéséről, csoportosításáról, haditechnikájáról, kiképzettségi színvonaláról, hadrafoghatóságáról, harckészültségi helyzetéről és a hadszíntérré váló terület előkészítéséről szóló adatok megszerzését, gyűjtését és tanulmányozását célozzák. A felderítés rendeltetését és feladatait tekintve, a hírszerzéshez hasonlóan *politikai, gazdasági, katonai, tudományos-technikai felderítési* ágakra tagozódik.³

A hírszerzés hagyományosan polgári és katonai hírszerzésre tagolódik, melyből a katonai hírszerzést katonai felderítés megfogalmazásban használják általában.

Az 1990-es évektől, de különösen a XXI. század kezdetétől a **hírszerzés** illetve **felderítés** fogalmak helyett a rendszerszemléletű **információszerzés** (adatgyűjtés) és **feldolgozás** fejezi ki pontosabban a tevékenységet, hiszen az információs forradalom, az információs társadalmak, a hálózatközpontú információs hadviselés és átfogóan az **információ=hatalom** fogalmak, elvek, tények reális és meghatározó valósággá, versenytényezővé váltak.

Az információ az emberi szervezet egyik erőforrása, legáltalánosabb értelemben az objektív valóság visszatükröződése az emberi tudatban. Az **információ** éppen olyan főszerepet játszik a világban, mint az **anyag** és az **energia**. A világot alkotó rendszerek információs kapcsolatok révén szerveződnek egésszé. Alapvető különbség viszont, hogy az információra nem érvényesek az anyag- és energia megmaradási törvények, azaz megsemmisíthető és létrehozható.

3. **A biztonság fogalmának megváltozása, újraértékelése, szélesebb átfogása**⁴

A biztonság a XXI. századra átfogó és összetett fogalommá illetve tényezővé vált, az évszázadokkal ezelőtti katonapolitikai biztonság fogalmának sokkal szélesebb körű értelmezésével, érvényesülésével: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti, stb. A biztonság szélesebb értelmezésének előnye, hogy átfogóbb megértési lehetőséget biztosít a fenyegetésekkel és az azokra adandó válaszokkal kapcsolatban.

A biztonság összetevői, tágabb, átfogó értelmezése alatt a társadalmi (jogi, szociális), politikai (diplomáciai), gazdasági, környezeti (ökológiai), katonai, informatikai, pénzügyi,

egészségügyi, belügyi biztonságot értik. A különböző összetevők sorrendjét alapvetően meghatározza az adott állam célja, illetve a történelmi környezet. Míg a hidegháborúban a katonai biztonság volt elsődleges, addig napjainkban elsősorban a politikai, gazdasági és környezeti biztonság elérése a fő cél. A különböző összetevők, szektorok elválasztása csak az elméleti vizsgálódások szempontjából lehetséges, a mindennapi élet során ezek elválaszthatatlanok, hiszen azok komplex formában jelennek meg.

A biztonság átfogó értelmezésével párhuzamosan bővült a biztonsági kockázatok köre is. A biztonságpolitikában a hagyományos nemzetállami szereplők mellett egyre nagyobb szerephez jutnak az ún. nem állami szereplők (nemzetközi szervezetek, multinacionális vállalatok, nem kormányzati szervezetek, valamint a nemzetközi bűnözői és terrorista csoportok).

Az átrendeződő nemzetközi rendszer sajátossága, hogy abban egyszerre vannak jelen a hagyományos biztonsági kockázatok és az új, gyakran globális megjelenésű vagy kiterjedésű fenyegetések. Az új típusú fenyegetések és kihívások változatosabbak, kevésbé láthatók és előre jelezhetők. Jellemző tendencia a külső és belső kockázati tényezők közötti határvonal elmosódása.⁵

4. A Globális Információs Társadalom, az információ = hatalom

Az információs társadalom elmélete szerint a társadalomban az információ előállítása, elosztása, terjesztése, használata és kezelése jelentős gazdasági, politikai és kulturális tevékenység. Ennek közgazdasági társfogalma a tudásgazdaság, amely szerint az értelem gazdasági hasznosításán keresztül érték jön létre. Ennek a társadalomtípusnak a sajátossága az információ-technológia központi szerepe a termelésben, a gazdaságban és általában a társadalomban.⁶

Az információ korában a központi kormányok és elitek, a városi értelmiségi centrumok is elveszítik hatalmukat a média globalizálódásával szemben.

Mindennemű állami ellenőrzés hatástalan a hálózatokba szerveződő kommunikációra nézve, ezért a korszerű információtudományos szemlélet a kvázikaotikus társadalom mint rendszer modellezésével, megértésével próbálkozik. A tisztességtelen előnyszerzés, a jogszerű, de erkölcstelen spekuláció, ill. a bűnözés világméretű jelenléte a legfőbb veszélyei az internet által megtestesített paradigmának.⁷

Egy nemzetközi konferencia a Net kapcsán a fegyverek, technológiák, emberi szervek, gyermekek kereskedelmét, a bérgyilkosságot, rablást (műkincs, arany, elefántcsont stb.), kábítószer, prostitúciót, nem utolsósorban a veszélyes hulladékok eltüntetése típusú veszélyeket minősítve évi 750 Mrd USD illegális forgalomról számolt be a globális pénzügyi rendszer kapcsán. A legfontosabb hatások a nemzetállamok szempontjából három nagy csoportba rendezhetők.

Egyrészt már az államhatalom legmagasabb szintjein is megjelenik a bűnözés (korrupció, befolyással visszaélés, illegális politikai finanszírozás, befolyásszervezés). Másrészt sok állam függőségbe került az árnyékgazdaság nemzetközi összefonódásai miatt (mint pl. az USA a dél-amerikai drokartellek, a fegyverkereskedelem; az európaiak az olasz vagy az orosz maffia terjeszkedésével). Harmadszor, de nem utoljára, az árnyékgazdaságból származó pénzek szabad áramlása manipulálja a nemzetközi politikát, destabilizálja az egyes nemzetállamokat, nemzetgazdaságokat (mint pl. a japán Yakuza befolyása Délkelet-Ázsiában). Ezért már minden felelős nemzetközi tényező megegyezik abban, hogy az elektronikus pénzügyi folyamatok ellenőrzése elengedhetetlen, a különféle bűnüldözési világkonferenciák pedig már régóta a globalizálódásról szólnak. Más típusú kihívás együttest jelent a nemzetállamok szempontjából a kölcsönös függőséggel járó második csoport, a katonai tömbök széthullása, két, majd egy superhatalom kiemelkedése, s a köréje szerveződő országok kapcsolata, másrészt az új technológiák befolyása a hadviselésre; harmadrészt az emberiségre kifejtett hatások tudatosodása a kockázatkezelés, az információtudatosság terén. További elgondolkodtató hatásokat jelent a nemzetbiztonságban, hogy mindinkább függőségbe kerülnek államok a haditechnikai, technológiai szállítók, ill. a szükséges szakértő munkaerő terén. A katonai technológiák hihetetlenül gyors fejlődése aláássa az egyes országok biztonságát.⁸

5. A titkosszolgálatok, mint a védelmi struktúrák felértékelődő súlypontjai

A titkosszolgálatok a nemzetállamok legbensőbb, legérzékenyebb területi közé tartoznak. A nemzeti jelleg és vonatkozások dominanciája mellett a nemzetközi együttműködések (ENSZ, EBESZ, NATO, EU) is működnek, eltérő bipoláris és multipoláris aktivitással.

Az 1990 óta megváltozott szerkezetű és súlyozású biztonsági kihívások mind nagyobb mértékben a titkosszolgálati tevékenységek, illetékességek körébe tartoznak.

A régi kihívások egy része és az új kihívások nagy része a nemzetbiztonsági szolgálatok készségét, lehetőségeit, módszereit igénylik, egyrészt a kihívások kiszámíthatatlan jellege miatt, másrészt a nemzetközi együttműködést megvalósító partner titkosszolgálatok miatt is. A nemzetbiztonsági szolgálatoknak a szerepe a biztonsági kihívások szerkezeté és jellege megváltozásának, arányeltolódásának alább kiemelt főbb jellemzői alapján meghatározóbb, mivel a hagyományos veszélyek helyét mindinkább a nemzetbiztonsági szolgálatok illetékességébe tartozó biztonsági kockázatok veszik át⁹:

- kiszámíthatatlanok és beláthatatlanok

- jelentős részük a normál, hétköznapi, polgári, bel- és külföldi folyamatokhoz, ügymenetekhez, érdekviszonyokhoz kapcsolódik, ezeken keresztül, ezek többszörös fedésével jelenik meg. A közvetlen érdekviszonyok, motivációk általában nem érzékelhetők közvetlenül és lappangóak illetve rejtőzködők.
- földrészeket, országokat átfogóan nemzetközi ügyek
- igen magas intelligencia- és tudásszinten jól kidolgozottak, előkészítették és szervezettek
- általában igen széles társadalmi és embercsoportokat foghatnak át: politikai, köz- és államigazgatási, védelmi, gazdasági-pénzügyi-banki, gazdasági társasági, kutatási, oktatási, kulturális, vallási, etnikai, szakmai, alvilági, stb.
- jelentős tőkefinanszírozással, háttérrel rendelkeznek, így a leghatékonyabb és legkorszerűbb tervezési, szervezési, technikai, végrehajtási és ellenőrzési módszerekkel, eszközökkel és szakemberekkel dolgozhatnak, ideértve a titkosszolgálati eszközöket és módszereket is. Veszélyességük politikailag, társadalmilag, gazdaságilag igen jelentős.
- kezelésük (több)diplomás, (több)nyelv ismeretével rendelkező, speciális és nagy tapasztalatú szakértőket, titkosszolgálati módszereket és eszközöket valamint jelentős ráfordítást igényelnek rövid, közép és hosszútávon is.
- az ügyek megfelelő feldolgozása hónapokat, sőt éveket is igénybe vehet
- nemzetközi együttműködést igényelnek
- előrejelző és megelőző szervezést igényel az ország biztonsága, ami hatékony valamint széleskörű információszerzést, feldolgozást, hasznosítást igényel
- A nemzetbiztonsági szolgálatok egymás közötti, a magyar védelmi struktúrában belüli valamint a nemzetközi munkamegosztásban résztvevőkkel kapcsolatos viszonyában is az egyik legfontosabb szempont a belátható és a kevésbé belátható biztonsági kihívásoknak, valamint ezek prognosztizálható, dinamikus változásainak megfelelő, igen rugalmasan, gyorsan és jól szervezhető, reagáló, operatív működés, együttműködés minden érintett szervezettel és azok munkatársaival
- A kihívások, veszélyforrások hatásainak utókezelése helyett a **megelőzésre** kell a hangsúlyt fektetni, ami elsősorban a nemzetbiztonsági szolgálatokkal érhető el legcélszerűbben.

6. A hírszerzés, felderítés kettős célja, szerepe a megelőzésben, az ellenőrzésben: védelmi és érdekérvényesítési

A rendszerelvű világban, a nemzetközi szövetségekben-együttműködésekben, a nemzetállamokban, a cégekben-intézményekben, a családokban, az egyes emberek életében zajló folyamatok, események nagy része általában kiszámítható, tervezhető.

Viszont van a folyamatoknak, eseményeknek egy kisebb, de közel sem elhanyagolható része, amelyeknek a kimenetele, végeredménye többváltozós vagy teljesen bizonytalan. Tudjuk, hogy a különböző rendszerek számára a **stabilitás, az egyensúly, a kiszámíthatóság, a biztonság** igen fontos, mivel ez jelentheti az **életképességet, a működőképességet, az eredményességet**. A folyamatok, tevékenységek, események prognosztizálhatóságának egyetlen eszköze a megfelelő **megelőzés**, előkészítés és ellenőrzés. A megelőzés, előkészítés és ellenőrzés a megfelelő információkon és ezek megfelelő feldolgozásán alapul. Az információkhoz pedig az információ észlelés-gyűjtés-szerzés, a hírszerzés illetve felderítés segítségével lehet hozzájutni.

A titkosszolgálati tevékenységnek és ezen belül a hírszerzésnek illetve a felderítésnek a szerepe, célja, végeredménye kettős. Egyrészt **védelmi**, másrészt **érdekérvényesítési**. Ezt a kettős szerepet célt a Magyar Nemzetbiztonsági Szolgálatokról szóló törvénynek az Információs Hivatal tevékenységéről szóló egyik pontja is jól példázta: *„megszerzi, elemzi, értékeli és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a nemzet biztonsága érdekében hasznosítható információkat, továbbá a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytat”*.¹⁰ A tevékenység első része védelemről, míg az utolsó mondatrész már érdekérvényesítésről szól.

7. A NATO szerepe, célja: Az Atlanti Szövetség

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) testesíti meg az Európát és Észak-Amerikát egyedi védelmi és biztonsági szövetségbe kötő transzatlanti kapcsolatokat. A Washingtoni Egyezmény a NATO alapvető és állandó céljaként a tagállamok szabadságának és biztonságának politikai és katonai eszközökkel való biztosítása. Az 1949-es megalapítása óta a NATO biztosítja a tagok kollektív védelmét. Ezenkívül fontos szerepet töltött be a tagokat érintő biztonsági kérdések megvitatásának nélkülözhetetlen konzultációs fórumaként, és az euro-atlanti térség békéjének és stabilitásának egyik lényeges támaszaként.

Mára a Szövetség egyre szélesebb körű tevékenységeket folytat annak érdekében, hogy elősegítse az Oroszországgal, Ukrajnával és más, NATO-n kívüli országokkal folytatott együttműködést és cselekvően elébe menjen a XXI. század új biztonsági kihívásainak, így a nemzetközi terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek elterjedése okozta veszélyeknek. Ezen új és rohamosan változó biztonsági környezetben a biztonság hatékony megvédése és növelése érdekében a Szövetség a tevékenységének minden aspektusát érintő változásokon megy keresztül, új tagokkal, új küldetésekkel, új képességekkel, új partnerségekkel és általában, a szervezet működésének új módozataival.

8. Hírszerzés, felderítés a NATO tevékenységeiben ¹¹

A kétpólusú világrend megszűnése után a nemzetek és a nemzetközi szervezetek új típusú – a biztonságukat fenyegető – kihívásokkal találták szemben magukat. Megszűnt egy „hagyományos” jellegű, világméretű háború kialakulásának veszélye, helyette új, regionális jellegű kockázati tényezők jelentek meg. Globalizálódó világunkban azonban ezek a veszélyek nem maradnak izoláltak, átlépnek az országhatárokon, eszkalálódnak, maguk is globális hatásúvá válnak. Fenyegetést jelentenek környezetünkre, az emberiségre, valamint a nemzetközi szervezetek és a demokratikus nemzetállamok biztonságára.

Ezekre a veszélyekre már nem lehet a hagyományos módon és eszközökkel, illetve eljárásokkal reagálni, sok esetben már nem a katonai erő alkalmazása jelenti az egyetlen megoldást. Több veszélyforrás realizálódása esetén csak nehezen vagy egyáltalán nem lehet védekezni, ezért napjainkban nő a **megelőzés** szerepe. Ebben pedig egyre inkább előtérbe kerül a preventív diplomácia, a politikai, gazdasági, vallási, pénzügyi stb. beavatkozás és ráhatás – mint eszköz és eljárás mód – mivel ezekkel a problémákkal jellegüknek megfelelően kell foglalkozni, úgyis mondhatnánk „kezelni” kell őket. A történelem során kevés példát találhatunk ugyan a konfliktusok megakadályozására, de a hidegháború befejeződése óta mindinkább teret nyer az a nézet, miszerint egyszerűbb és olcsóbb megelőzni egy válság kifejlődését, mint bekövetkezése és esetleges eszkalációja után eredményes megoldást találni rá.

A katonai szervezeteknek azonban továbbra is jelentős szerepük marad, bár tevékenységüket lényegesen módosult formában kell végrehajtaniuk, hogy megfeleljenek az új kihívásokból adódó feladataiknak. Az utóbbi évek tapasztalatai ugyanis bebizonyították azt, hogy a gazdasági embargók, a politikai szankciók és a diplomáciai utánjárás önmagukban nem mindig jelentenek megfelelő kényszerítő erőt. Ha egy állam elég erősnek érzi magát ahhoz, hogy szembeszegüljön a nemzetközi közösség akaratával, ezekkel az eszközökkel csak nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem lehet szándékainak megváltoztatására kényszeríteni.

Az élet már nem egyszer bizonyította azt is, hogy a bizalom alapja a folyamatos ellenőrzés. Az elmúlt évtizedek politikai, gazdasági és társadalmi változásai rávilágítottak, hogy a katonai felderítés és hírszerzés fénykorának tartott hidegháborús évtizedek után sem engedheti meg magának egyetlen nemzet, vagy a béke szolgálatában fellépni kívánó nemzetközi szervezet sem, hogy információkat hagyjon figyelmen kívül, vagy ne tegyen meg mindent pontos és megbízható adatok beszerzése érdekében. A pontos, időszerű információk alkalmazásával a katonai – diplomáciai megoldások arányában az utóbbi javára billenthetjük a mérleg nyelvét.

A problémák megelőzésének egyetlen lehetősége az időbeniség. Ahhoz azonban, hogy képesek legyünk a válságokat időben megelőzni, vagy kialakulásuk után eredményesen kezelni, megnő a felderítés előrejelző és támogató szerepe. Csupán abban az esetben van esély a sikeres megelőzésre vagy beavatkozásra, ha a konfliktus első tüneteinek megjelenésekor az intézkedésre jogosult és képes szervezetek pontos ismeretekkel rendelkeznek az események előzményeiről, okairól és folyamatának megakasztási lehetőségeiről. A megelőzés sikertelensége esetén a katonai beavatkozásnak is fontos alapfeltétele a szükséges információk megléte. Az ilyen jellegű információk gyűjtése, feldolgozása és a politikai illetve katonai döntéshozók felé jelentése a biztonsági szolgálatok, kiemelten a katonai titkosszolgálatok legfontosabb feladatai közé tartoznak.¹²

A **felderítő-hírszerző támogatás** – ennek is főként a katonai területe – kiemelt jelentőséggel bír a válságok hatékony megelőzésének és eredményes rendezésének szempontjából. A felderítő-hírszerző támogatás segíti a döntéshozókat annak eldöntésében, hogy a nemzeti politikai érdekeknek megfelelően küldjenek-e erőket az adott területre, illetve mekkorák a műveletekben való részvétel politikai és katonai kockázatai. Információkat ad a csapatok béketámogató feladatokra történő felkészítéséhez és a szembenálló erők folyamatos figyelemmel kísérésével naprakész információkat szolgáltat a telepített erők részére. Információkat biztosít a csapatok védelme érdekében, hogy a parancsnok időben tudjon intézkedni a saját erők védelmére. A válságkezelő műveletekben a hadászati, hadműveleti és harcászati felderítés szoros egységet képeznek, gyakran el is mosódik közöttük a határ, ezért különválasztásuk hiba lenne.

A NATO 1991. évi Stratégiai Konceptiója szerint tehát a XX. század utolsó évtizedében a következő transznacionális kihívások fenyegették elsősorban az észak-atlanti térség biztonságát: nemzetközi terrorizmus és szélsőséges mozgalmak; nemzetközi szervezett bűnözés és kábítószer-kereskedelem; proliferáció; tömeges migráció; környezetvédelmi kihívások; az atomerőművek biztonságának nem kellő szavatolása; információkhoz való illetéktelen hozzáférés.

1999-ben a Szövetség új, kibővített stratégiai koncepciót fogadott el (The Alliance's Strategic Concept), amelyben pontosította a szervezetet érintő kockázatokat és kihívásokat. Az 1991-ben megfogalmazott fenyegetettséget az alábbiakkal egészítette ki: az emberi és kisebbségi jogok megsértése; sikertelen vagy elégtelen reformtörekvések, az államok dezintegrációja.

Növekvő kockázatot jelentenek az eltérő társadalmi fejlődésből fakadó, országok és ország-csoportok közötti, átmeneti vagy tartós ellentétek, a gazdasági, pénzügyi és

társadalmi válságok, az etnikai és vallási feszültségek, a nemzetközi terrorizmus, a szervezett bűnözés, az illegális kábítószer- és fegyverkereskedelem, a demográfiai feszültségek, a tömeges migráció és a nagyfokú környezeti ártalmak. Fokozódó kihívást és veszélyt jelent a tömegpusztító fegyverek és azok hordozóeszközeinek elterjedése, valamint az információs rendszerek elleni támadások lehetősége. Ezen túl az államok közötti feszültségek, illetve államokon belüli fegyveres konfliktusok továbbra is jelen vannak Európában. Régiókban sajátos veszélyforrásként jelentkezik a társadalmak átalakulásából fakadó instabilitás és kiszámíthatatlanság, valamint a demokratizálódási folyamatok törékenysége.

A globalizáció felgyorsult, és a nemzetközi viszonyok valamennyi területén mélyreható változásokat okoz. Különösen a technológia, az információs technológia, a közlekedés, a kereskedelem és a pénzügyek, valamint a közegészségügy területén jutott olyan fokra, amelynek következtében – az általa létrehozott előnyök mellett – új típusú biztonsági kockázatokat generál. A világ országai egyenlőtlenül részesednek a globalizáció hasznából és terheiből, ami növeli a fejlettségbeli különbségeket, és súlyosbítja a lemaradók helyzetét. A fejletlen régiókban élők szegénységének növekedése, emberi jogaik korlátozása, szélsőséges ideológiák megjelenéséhez, a korrupció térnyeréséhez, az etnikai és vallási ellentétek, a belső konfliktusok kiéleződéséhez, esetleg az államiság hanyatlásához vagy megszűnéséhez, továbbá országon belüli és regionális fegyveres konfliktusokhoz, és ennek következtében egész régiók destabilizálódásához: összefoglalva **válságok** kialakulásához vezethet. Az ilyen bizonytalan térségek, továbbá a működésképtelen államok könnyen válhatnak az országhatárokon átnyúló szervezett bűnözés gócpontjaivá, teret engedhetnek a terrorista szervezetek megtelepedésének, felerősíthetik a migrációs kihívásokat, a fegyver- és kábítószer-kereskedelem veszélyeit. Az új nemzetközi biztonsági helyzet új kihívások elé állítja az egész emberiséget. Tekintettel arra, hogy a globális kihívások és veszélyek nem szoríthatók államhatárok közé, kezelésük és leküzdésük nemzetközi összefogást igényel.

9. **A NATO felderítő rendszere** ¹³

Az MC 327/1 dokumentum tárgyalja a Szövetség béketámogató műveletei során a felderítő-hírszerző támogatás elveit. E dokumentum nyíltan tájékoztatja a nemzetközi szervezeteket és a koalíciós partnereket a NATO hírszerző műveleteinek céljairól, megszervezéséről és a végrehajtása során alkalmazandó elvekről. Ma már teljesen elfogadott, hogy minden olyan tevékenység során, ahol a NATO fegyveresen vesz részt, feladatának szerves részét képezi a felderítés-hírszerzés és elhárító tevékenység.

A NATO Összhaderőnemi Doktrínájának 12. fejezete a felderítésről szól. A dokumentum kimondja: „Békében, válsághelyzetben és fegyveres konfliktus idején a felderítés

végrehajtásának célja a politikai és katonai hatóságok támogatása, valamint a katonai hadműveletek tervezésének, végrehajtásának, támogatásának elősegítése. Ez időben, feladat centrikusan és pontos felderítő adatok megjelenítésével teljesül, összhangban a NATO érdekekkel és elvekkel, az összhaderőnemi kötelék parancsnok küldetésével és a meghatározott felderítő és tájékoztatási követelményekkel.”

A NATO Közös Felderítési, Elhárítási és Biztonsági Doktrínájának 6. fejezete szintén a felderítést tárgyalja. A dokumentum kimondja: „A felderítő rendszer szándéka békében és háborúban, hogy irányokat mutasson a politika kialakítóinak és a tervek készítőinek, valamint későbbi felhasználható cél-adatokról gondoskodjon. A válságkezelő műveletek során a felderítési folyamat végrehajtása a felderítő törzset a hagyományos háborús tevékenységre jellemzőtől eltérő problémákkal állítja szembe. Az ügynöki felderítés (HUMINT) megnövekedett jelentősége, a felderítési követelmények változatosága, az előre nem jelezhető és folyamatosan változó, geopolitikai, szociális és gazdasági dimenziókat is felvonultató helyzet nagy kihívást jelent a felderítési folyamat végrehajtása során. A válságkezelő műveletek során váratlan események bármikor bekövetkezhetnek, és a felderítésnek képesnek, és kellően rugalmasnak kell lennie ezek előrejelzésére.”

A NATO felderítő rendszeréről a dokumentum a következőket írja: „Valószínű, hogy a jövőben a NATO inkább válságkezelő, mint hagyományos műveletekben vesz részt. A válságkezelő műveletek során, a harcászati HUMINT tevékenységtől való fokozott függőség, valamint a felderítésben résztvevő erők kiképzésével, irányításával kapcsolatos nehézségek külön problémával állítják szembe a felderítő törzseket. A tervezés és végrehajtás során tanúsított rugalmasság jelentős szerepet kap a válságkezelő műveletek felderítési folyamatának sikeres végrehajtásában. A felderítési folyamatban résztvevők legyenek képesek a megszokott megkérdőjelezésére, rendelkezzenek képzelőerővel, valamint széleskörű, megalapozott katonai háttérrel.”

A direktíva kimondja, hogy a válságkezelő műveletek során kiemelt szerep jut az emberi erővel folytatott információszerzésnek, és felsorolja alkalmazásuk lehetőségeit.

A NATO Felderítő Doktrína a „felderítés a NATO-ban” című fejezetben a következőt állapítja meg: „A NATO parancsnokságoknak alapvetően a tagállamokra kell támaszkodniuk a szükséges felderítési adatok beszerzése tekintetében.” A dokumentum ezenkívül részletesen tárgyalja a felderítés elveit, folyamatát, irányítását, végrehajtási módozatait és iránymutatást ad gyakorlati megszervezésére.

A NATO, béketámogató műveleteinek felderítő támogatása megszervezésénél és tervezésénél többféle rendező elvet vesz figyelembe. Egyrészt, hogy a felderítési igények kielégítése szempontjából szövetségi, vagy nemzeti felelősségi területre ossza-e ki a feladatokat, másrészt, hogy a válságkezelés mely fázisában tart a művelet, és az adott időszak milyen információs igényekkel lép fel. Végül hadászati, hadműveleti és

harcászati szempontok szerint csoportosítja az információ igényeket, annak érdekében, hogy azok pontosan lefedjék a felelősségi területet.

A Szövetséges Fegyveres Erők Európai Főparancsnoksága 65-7 számú direktívája egyértelműen kimondja, hogy a hadszíntéren a szövetséges felderítő erők mellett egyidejűleg műveleteket hajthatnak végre az egyes nemzetek saját felderítő erői és hírszerző ügynökségei is. Más szóval, a NATO tudomásul veszi és elfogadja, hogy a többnemzeti műveletekben a részt vevő országok önállóan is gondoskodni kívánnak saját erőik biztonságáról, illetve saját információs érdekeik érvényesüléséről.

A nemzeti felderítő struktúra a nemzeti hírszerző szervezetek teljes képességét jelenti. Ez alapvetően két összetevőből áll: hazai bázisú hadászati-hadműveleti-, valamint műveleti területre telepített hadműveleti és harcászati képességből. A koalíciós nemzetek felderítő struktúrájának műveleti területre telepített komponense alapvetően kétféle elemet tartalmaz. Az egyik elemet az önálló nemzeti adatszerző képességek rendszere képezi, míg a másikat a nemzeti információs csoport vagy csoportok (NIC). A NIC-eknek egyaránt helyük van az egyesített koalíciós törzs mellett és a közvetlen felettes törzs mellett is.

A szövetség minden koalíciós nemzet részéről számol adatszerző képességekkel. Ezeket a képességeket az adott nemzet felajánlhatja a koalíciónak, vagy önállóan működtetheti. Az első esetben az adott felderítő erőt a koalíciós törzs felderítő szerve működteti, míg a második esetben a nemzeti kontingens alárendeltségében marad, és az általa megszerzett információk – az adott nemzet belátása szerint – a NIC-ek útján kerülnek (vagy nem kerülnek) be a koalíciós információs rendszerbe. A NIC-ek koncepciója olyannyira beépült a szövetséges gondolkodásmódba, hogy azok a felderítés terén sok esetben a többnemzeti törzs és az alárendelt nemzeti erők között szinte az egyetlen kommunikációs csatornává váltak.

A NIC-ek képezik a NATO-parancsnokságok támogatáshoz szükséges nemzeti összesítő munkahelyeket és rendelkeznek a titkosított adattovábbítás lehetőségével, valamint gyakran közvetlen hozzáféréssel a nemzeti adatforrásokhoz. A működés szempontjából fontos, hogy ezek a nemzeti sejtek helyileg a NATO misszió vagy parancsnokság felderítő törzsével egy helyen legyenek állomásoztatva és közöttük szervezetszerű kapcsolat álljon fenn.

A NATO és ezen belül a meghatározó tagországok törekednek arra, hogy a szövetséges vagy koalíciós felderítő rendszert hatékony erőkkel támogassák, de még ennek ellenére is szükségesnek tartják autonóm, saját nemzeti alárendeltségben maradó felderítő erők működtetését.

A NATO a válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatását az „integrált összadatforrású felderítő-hírszerző rendszerre” (Intelligence Surveillance Target

Acquisition Reconnaissance – ISTAR) alapozza. Az adatszerző erők és eszközök kiválasztását az aktuális helyzet határozza meg, ami az ilyen műveletekben napról napra, de akár óráról órára változhat. A műveletekben a felderítő támogatás az ISTAR-koncepció mentén szerveződik, amelyen belül a technikai felderítő ágazatok (SIGINT, IMINT) kiemelt szerepet kapnak. Ennek ellenére – a hagyományos harctevékenységtől eltérően – a válságkezelő műveletekben lényegesen nagyobb hangsúly helyeződik az emberi erővel folytatott információszerzésre, így kiemelt szerep jut a műveletben részt vevő nemzetek hírszerző erőinek is.

A szükséges információk megszerzése érdekében a Szövetség a HUMINT és a SIGINT információszerző módszereit és eszközöket egyaránt alkalmazza, természetesen a hadműveleti tervben meghatározott korlátozások figyelembevételével. A NATO kényszerrel arra, hogy a lakosság nyugalmát, vagy a politikai rendezés folyamatát meg ne zavarja egy esetleges félreérthető felderítési tevékenység alkalmazásával. Tehát olyan korlátozásokat is bevezet, amelyek kifejezetten arra irányulnak, hogy szabályozzák a felderítő szervek által alkalmazható módszereket és eljárásokat.

Az elhárítás (Counter Intelligence – CI) egyfelől az erők oltalmazásáért (Force Protection), másfelől az információk biztonságáért, az információvédelemért felelős. A béketámogató műveletek során tehát az átfogó felderítő biztosítás nem nélkülözheti az elhárító tevékenységet sem.

10. Következtetések és ajánlások

Megállapítható, hogy napjaink titkosszolgálatai a korábbinál nyitottabb környezetben, megváltozott szövetségi viszonyok között, szerteágazó biztonsági kihívásokhoz igazodva végzik munkájukat. Deklarálható, hogy a biztonság legfontosabb pillére a hírszerzés-felderítés illetve információ szerzés-feldolgozás-hasznosítás.

Az eredményes feladat-végrehajtás érdekében folyamatosan korszerűsítik szervezetüket és munkamódszereiket, széleskörűen alkalmazzák a technológiai fejlődés vívmányait és alkalmazkodnak a gyorsan változó környezethez. A transznacionális fenyegetések felderítése és elhárítása érdekében korábbi elszigeteltségüket feladva szorosan együttműködnek bel- és külföldi partnereikkel egyaránt, miközben kezdik felismerni a szövetségen belüli munkamegosztás szükségességét.¹⁴

A szolgáltató állam illetve a szolgáltató kormány feladata az állampolgárai számára a mindenkori és belátható kockázatoknak megfelelő biztonsági és védelmi szolgáltatás nyújtása! Emiatt prognosztizálható, hogy a szolgálatok belső hatékonyságnövelő intézkedései nem biztosítják az elégséges megoldást csak a szükségeset, ami nem felel meg az állampolgári biztonság szinten tartásának sem. Le lehet vezetni az ésszerű és

célszerű védelmi igényeket az elmúlt, közel húsz évben az ország nemzetközi és belföldi környezetében, a jelentősen megváltozott és folyamatában is dinamikusan változó szerkezetű valamint súlyozású biztonsági kockázatokból. Ebből következik, hogy a jelenlegi és a belátható biztonsági kihívások, a szakosodások, a szervezés, a ráfordítás, a védelmi hatékonyság oldaláról az igen szoros, gyors együttműködést, összefogást igénylik. Ennek legcélszerűbben a teljes magyar védelmi struktúra felülvizsgálatán alapuló, azt követő, **új védelmi minisztérium** (esetleg csak koordinációs hatáskörrel) felelhetne meg, ahol az összevont védelmi szakágak (fegyveres erők és rendvédelmi szervek) arányait a jelenlegi és a várható kihívásokhoz alakítják, majd a mindenkori védelmi igényeknek, szükségleteknek megfelelően, adott keretek között és formában rugalmasan változtathatják. Az összevont szervezetek szoros, gyors, rugalmas biztonsági és védelmi együttműködése, projekt szemléletű és team jellegű munkája, gazdasági és technikai ellátása, irányítási, szervezési, költséghatékonysági szempontból jelentősen ésszerűsödne mindamelllett, hogy az ország számára a védelmi költségvetési rész hatékonysága, akár annak növelés nélkül is jelentősen megnőne.

Az anyagban foglaltak megalapozzák és megindokolják azt, hogy egyedül az az életképes nemzetközi szövetség és nemzetállam, amely a világban végbemenő változásokkal együtt fejlődve érvényesíti megelőző információ észlelési, szerzési, tárolási, rendszerezési, feldolgozási, elemzési és hasznosítási tevékenységét, a nemzet védelemében és az érdekérvényesítésében. Ebbe beleértve a nyílt és a nem nyílt információszerzést is. Klasszikus értelemben ez a komplex feladata a hírszerzésnek illetve a felderítésnek, melynek működését, eredményességét meghatározza a korszerű nemzetközi illetve nemzeti szemlélet és szándék, a jogi szabályozása, a szervezése, az irányítása, a kormányzat igényessége, hasznosítási készsége.

Egy nemzet biztonságához a kollektív biztonsági szervezetekkel (ENSZ, NATO, EU, EBESZ) való együttműködések alapvető feltétele a **megfelelő nemzeti önvédelem**. Kockázatos, ha a nemzeti önvédelem teljesen feloldódik a nemzetközi együttműködések eufóriájában, mivel a legjobb nemzetközi kapcsolatok is folyamatos változásban vannak és teljes érzékenységgel sem léteznek.

Összegzés

A szerző széleskörűen és sokoldalúan hívja fel a figyelmet arra, valamint erősíti meg azt, hogy az emberiség történetének kezdete óta egyre erősödő jelleggel és mértékben, különös tekintettel a XXI. századra, folyamatosan felértékelődik a hírszerzés, felderítés, rendszerszemléletű információ-adatgyűjtés illetve a komplex információkezelés (gyűjtés-

rendszerzés-tárolás-feldolgozás-hasznosítás), a másik titkosszolgálati szakággal, az elhárítással együtt.

A tanulmányban foglaltak sokoldalúan bemutatják, megalapozzák és megindokolják azt, hogy egyedül az az életképes nemzetközi szövetség és nemzetállam, amely a világban végbemenő változásokkal együtt fejlődve érvényesíti megelőző információ észlelési, szerzési, tárolási, rendszerzési, feldolgozási, elemzési és hasznosítási tevékenységét, a nemzet védelemében és az érdekérvényesítésében. Klasszikus és jövőt álló értelemben is ez a komplex értéke a gyors, rugalmas hírszerzésnek illetve a felderítésnek, mint a XXI. század legjelentősebb erőforrásának, melynek működését, eredményességét meghatározza a korszerű nemzetközi illetve nemzeti szemlélet és szándék, a nemzeti jogi szabályozásával, a szervezésével, az irányításával, a kormányzat igényességével, hasznosítási készségével, az átfogó nemzeti valamint állampolgári, emberi érdekekért és értékekért.

Kulcsszavak: biztonság, titkosszolgálatok, nemzetbiztonság, hírszerzés, felderítés, elhárítás, EU, NATO, válságreakálás, béketámogatás, információkezelés

Summary

The role and significance of intelligence and reconnaissance in the 21st century's NATO

The author draws wide range attention in many-sided manner to the fact, which he is also confirming, that ever since the beginning of human history the intelligence and reconnaissance activities gain more and more importance as well as systematic information collection or complex information management (collection – systematization - storing – processing - utilization) while increasing in extension and volume, especially in the 21st century. All that is true in case of counter-intelligence, the other secret service branch.

The contents of the comprehensive study present support and give reasons for the statement saying that only a national state or international alliance practicing its preventive information observation, storing, processing, analyzing and utilizing activity for national protection and interest enforcement in development together with the changes in the world can be capable for life. In classical and future-proof sense this is the complex value of the quick and flexible intelligence or reconnaissance being the most significant resource of the 21st century, the operation and effectiveness of which is determined by the up to date approach and intention realized through the national legislation, organization and control, the exacting government and its willingness to utilize it for the sake of the interests and values of the nation, the citizens and humans in general.

Keywords: secret services, national security, intelligence, reconnaissance, counter intelligence, European Union, NATO, security, crisis management, peace-keeping, information management.

Felhasznált irodalom, hivatkozások

- ¹ Szternák György: Gondolatok a hadtudományi kutatásról
- ² Magyar Hadtudományi Lexikon
- ³ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ⁴ Várhalmi Miklós: Szabadság és Biztonság (www.varhalmi.hu)
- ⁵ Resperger István: Kockázatok, kihívások és fenyegetések a XXI. században
- ⁶ Molnár László: Az információs társadalom felé
- ⁷ Manuel Castells 1997 = Manuel Castells: The Information Age, II.k. Oxford, Blackwell
- ⁸ Csorba József: A globalizáció az információs társadalommal kapcsolatos információtudományos gondolkodásban
- ⁹ Várhalmi Miklós: A magyar Nemzetbiztonsági Szolgálatokról másként és mindenkinek, 2002, NOVISSIMA
- ¹⁰ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
- ¹¹ Richnovszky Sándor: A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal szerepe és feladatai a nemzetközi válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatásában
- ¹² Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy: - A katonai felderítés aktuális kérdései a terrorizmus elleni harcban - Hadtudomány 2005/3, 2005. szeptember
- ¹³ Kis-Benedek József: A transzatlanti és az európai együttműködés az új kihívások tükrében , Hadtudomány
- ¹⁴ Tóth András: A hírszerző és biztonsági szolgálatokat jellemző sajátosságok napjainkban, 2007, ZMNE